עין משפט נר מצוה

לח א מיי' פ"ד מהלכות דעות הלכה יח:
לט ב מיי' שם הל' ג:
מ ג מיי' שם הלכה יט טוש"ע א"ח סי' רמ סעיף טו:
מא ד מיי' פ"ד מהלכות דעות הלכה יח:
מב ה ש"ע א"ח סימן תסח סעי' י בהג"ה:
מג ו מיי' פ"ב מהלכות שבת הלכה יא יג סמג לאוין סה טוש"ע א"ח סימן של סעיף ז:

בדבר אחר קשה לדבר אחר רב ושמואל דאמרי תרווייהו [א]האי מאן דעביד מילתא לישהי פורתא והדר ליקום דאמר מר [א]ה' דברים קרובין למיתה יותר מן החיים ואלו הן [ב]אכל ועמד שתה ועמד ישן ועמד הקיז דם ועמד [ג]שימש מטתו ועמד אמר שמואל פורסא דדמא כל תלתין יומין [ד]ובין הפרקים ימעט ובין הפרקים יחזור וימעט ואמר שמואל פורסא דדמא חד בשבתא ארבעה ומעלי שבתא אבל שני וחמישי לא דאמר מר מי שיש לו זכות אבות יקיז דם בשני ובחמישי שב"ד של מעלה ושל מטה שוין כאחד בתלתא בשבתא מאי טעמא לא משום דקיימא ליה מאדים [ג]בזווי מעלי שבתא נמי קיימא בזווי [ה]כיון דדשו ביה רבים [1]שומר פתאים ה' אמר שמואל ד' דהוא ד' ד' דהוא ארביסר ד' דהוא עשרים וארבעה ד' דליכא ארבע בתריה סכנתא ר"ח ושני לו חולשא שלישי לו סכנה מעלי יומא טבא חולשא מעלי יומא דעצרתא סכנתא [ה]וגזרו רבנן אכולהו מעלי יומא טבא משום יומא טבא דעצרת דנפיק ביה זיקא ושמיה טבוח דאי לא קבלו ישראל תורה הוה טבח להו לבשרייהו ולדמייהו אמר שמואל אכל חטה והקיז דם לא הקיז אלא לאותה חטה והנ"מ לרפואה אבל לאוקולי מיקיל המקיז דם שתייה לאלתר אכילה עד חצי מיל איבעיא להו שתייה לאלתר מעלי אבל בתר הכי קשי או דילמא לא קשי ולא מעלי תיקו איבעיא להו אכילה עד חצי מיל הוא דקמעלי הא בתר הכי ומקמי הכי קשי או דילמא לא קשי ולא מעלי תיקו [ו]מכריז רב מאה קרי בזוזא מאה רישי בזוזא מאה שפמי ולא כלום אמר רב יוסף כי הוינן בי רב הונא יומא דמפגרי ביה רבנן אמרי האידנא יומא דשפמי הוא ולא ידענא מאי קאמרי: וקושרין הטבור: ת"ר [ז]קושרין הטבור ר' יוסי אומר אף חותכין וטומנין השליא כדי שיחם הולד אמר רשב"ג בנות מלכים טומנות בספלים של שמן בנות עשירים בספוגים של צמר בנות עניים במוכין [ח]אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב הלכה כר' יוסי ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב מודים חכמים לר' יוסי בטבור של שני תינוקות שחותכין מ"ט דמנתחי אהדדי ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב [י]כל האמור בפרשת תוכחה עושין לחיה בשבת שנאמר [2]ומולדותיך ביום הולדת אותך לא כרת שרך ובמים לא רחצת למשעי והמלח לא המלחת והחתל לא חתלת מכאן שמיילדים את הולד בשבת לא כרת שרך מכאן שחותכין הטבור בשבת ובמים לא רחצת למשעי מכאן שרוחצין הולד בשבת והמלח לא המלחת מכאן שמולחין הולד בשבת והחתל לא חתלת מכאן שמלפפין הולד בשבת:

הדרן עלך מפנין

בדבר אחר. חזיר: קשה לדבר אחר. לצרעת שהחזירים מנוגעים הם כדאמרינן בקדושין (ד' מט:) י' קבים נגעים ירדו לעולם תשעה נטלו חזירים: אכל ועמד. מהר לעמוד פתאום אחר שאכל שובעו: פורסא דדמא. זמן הקזה כמו בפרוס הפסח (שקלים פ"ג מ"א): בין הפרקים. פירקי שנותיו כגון לאחר מ' שנה: ימעט. בהקזה לא יקיז בכל חדש אלא לג' חדשים: ובין הפרקים יחזור וימעט. לאחר ששים יקיז לג' חדשים לפי שאין כחו עליו ואין דמו חם וגופו מצטנן כשמחסר דמו: שב"ד של מעלה ושל מטה שוין. אדם נדון בכל יום[ו] וב"ד יושבין בעיירות בב' ובה' מתקנת עזרא ואילך (ב"ק ד' פב.) וכיון דיום הדין ופקידה היא עונותיו נזכרים: דקיימא ליה מאדים בזווי. שמזל מאדים משמש בו בשעות זוגות ומזל מאדים ממונה על החרב ועל הדבר ועל הפורעניות והזוגות קשין שהן רשות לשדים כדאמר בפסחים (ד' קי:) והפורעניות מוכנין. של"מ חנכ"ל סדר השעות כשנתלו המאורות והמזלות שעה ראשונה של ד' בשבת שימש שבתאי ובשניה צדק ואחריו מאדים ואחריו חמה ואחריו נוגה ואחריו כוכב ואחריו לבנה נמצאו ז' המזלות לז' השעות וחוזרים חלילה לעולם נמצא בסדר זה לעולם סימני מזלות המשמשין בתחלת לילי השבוע כלנ"ש חל"ס מוצאי שבת שעה ראשונה שלו כוכב תחלת ליל שני צדק וכן בסדר הזה וסדר תחלת סימני הימים חל"ס כלנ"ש שעה ראשונה של אחד בשבת חמה ושל שני בשבת לבנה ושל שלישי בשבת מאדים. נמצא מאדים חוזר בו חלילה בשעה שמינית ביום והיא זוגות אבל שאר ימים אין מאדים בזוגות שלהם אם לא בלילה ובלילה אין דרך להקיז: מעלי שבתא נמי קיימא מאדים בזווי. שהרי שעה ראשונה של יום נוגה לפי הסדר של חל"ס כלנ"ש תחלת הימים וכיון שתחלתו נוגה וסדר הליכתן של"מ חנכ"ל נמצאו מתחילין לחזור חלילה בשעה רביעית נמצא מאדים בשעה ששית: כיון דדשו ביה רבים. הורגלו בו מפני דוחקן שיהיו קרובים לסעודת שבת ואמרינן בפירקין דלעיל (ד' קיח:) כבוד שבת בדגים גדולים ובמסכת ע"ז (ד' כט.) אמרינן שני לדם דג: ארבע דהוא ד'. ד' בשבת שהוא ד' לחדש או ארביסר לחדש או כ"ד לחדש כולהון קשה להקזה: ד' דליכא ד' בתריה. שאין ד' ימים עד סוף החדש. ואיכא דאמרי דליכא ד' בשבת בתריה באותו חדש ואינו כן: ה"ג ר"ח ושני לו חולשא שלישי לו סכנתא: אכל חטה והקיז דם לא הקיז אלא לחטה. שהאוכל מכביד את האדם והקזה שאחר אכילה אינו מועיל אלא לאותו כובד: וה"מ. במקיז לרפואה: אבל אקולי. מי שיש לו דם המכביד עליו אפי' לאחר אכילה מקיז ומיקל: מאה רישי בזוזא. כלומר אם יהיו בזול מאד קנה ראשי בהמה ואם לאו אל תקח שאינן בריאין לאכול: מאה קרי. דלועין: מאה שפמי. כמו על שפם (ויקרא יג) גרויינו"ן בלע"ז שפתים של בהמה: יומא דמפגרי ביה רבנן. שהיו התלמידים מתעצלין מלבא בבית המדרש קרי ליה יומא דשפמי כלומר היום הזה אבד לו ואין בו תועלת: וטומנין את השליא. כדמפרש רשב"ג שהיא רפואה להתחמם הולד: ספוגין של צמר. צמר מנופץ: של שני תינוקות. תאומים וקשורין טבורן זה בזה: משום דמנתחי מהדדי. זה אילך וזה אילך ונמצאו מסוכנין: בפרשת תוכחה. שהוכיח יחזקאל לישראל את חסדי הקב"ה שעמהן: תוכחה. לשון לכו ונוכחה (ישעיה א) להתווכח ולהודיע מי הוא שסרח על שכנגדו: למשעי. לטוח ולהחליק בשרו: שמולחין. ובשרו מתקשה: מלפפין. אנמליו"ן בלע"ז. ולאו היינו אסוקי יונקא דאמרן לעיל בפרק כל הכלים (דף קכג.) דהא שמעינן ליה לרב נחמן דאסר אלא [ז]לפופי בעלמא כמו שעושין [ט]בחגורות ופסיקיאות: הדרן עלך מפנין

מי שיש לו זכות אבות. וקודם תקנת עזרא אע"פ שהיו דנין בכל יום שהיו צריכים[א] לא היו קובעים לישב בכל יום[ב] [ח]: דקאי מאדים בזווי. ברביעי נמי קאי מאדים בזווי בסוף היום[ג] אלא לא חשו חכמים לכך דאין דרך להקיז כל כך בסמוך ללילה: דליכא ארבע בתריה. שאין ד' ימים עד סוף החדש כדפירש בקונטרס דליכא למימר רביעי בשבת דהא ד' דהוא עשרין וארבע היינו דליכא רביעי בתריה[ד]: מאה רישי בזוזא מאה קרי בזוזא. לפירוש הקונטרס תימה מה שייך הכא ור"ח גריס מאה קרני בזוזא ומפרש מאה רישי מאה ראשי בני אדם (ונראה) שהיה מנהג קצוב לספר לגלח[ה] בזוזא וכן מנהג ק' קרני להקיז בזוזא כמו קרנא דאומנא (לקמן דף קנד:) אבל מאה שפמי לתקן השפה בולא כלום דבשכר גילוח והקזה היה מתקן השפה[ו] וביום שהיה מתקן שפמו לא היה נוטל כלום ועל כן היה למשל כל מי שהיה יגע ולא עלה בידו שכרו היו קורין אותו יומא דשפמי[ז]: מפגרי רבנן. תשש כחם והיו מתחלשין ולא יכלו למיגרס כדכתיב (ש"א ל) וירדוף דוד הוא וארבע מאות איש (עמו) ויעמדו מאתים איש אשר פגרו מעבור את נחל הבשור: כל האמור בפרשת תוכחה. לאו מקרא מפיק אלא מסתמא כיון שבא בפרשת תוכחה אם כן נער הוא אם אין עושין והקילו חכמים לעשות ובכולן אין בהן איסורא דאורייתא:

הדרן עלך מפנין

מסורת הש"ס

א) גיטין ע., ב) [עיין תוספות עירובין נו. ד"ה ואין], ג) [מכאן עד יומא דשפמי תמלא פירוש יפה בערוך ערך פגר בשינוי הנוסח'], ד) [תוספ' פט"ז], ה) [לפני הרא"ש והטור לא היה כתוב הא דאמר רב נחמן הלכה כר' יוסי ועיין ב"י א"ח סימן של], ו) [ר"ה טז.], ז) [וכן איתא לעיל סו: לפופי יונקא בשבת שפיר דמי וע"ש בפרש"י וכן עוד לקמן קמז: ובפרש"י שם], ח) [וע"ע תוספות כתובות ג. ד"ה שבתי דינין],

תורה אור השלם

1 שֹׁמֵר פְּתָאיִם יְיָ דַּלּוֹתִי וְלִי יְהוֹשִׁיעַ: תהלים קטז ו
2 וּמוֹלְדוֹתַיִךְ בְּיוֹם הוּלֶּדֶת אֹתָךְ לֹא כָרַּת שָׁרֵּךְ וּבְמַיִם לֹא רֻחַצְתְּ לְמִשְׁעִי וְהֻמְלֵחַ לֹא הֻמְלַחַתְּ וְהָחְתֵּל לֹא חֻתָּלְתְּ: יחזקאל טז ד

גליון הש"ס

גמרא כיון דדשו ביה רבים שומר פתאים. עיין תה"ד סי' רי"א: רש"י ד"ה מלפפים וכו' בחגורות ופסיקיאות. עיין לקמן דף קמז ע"ב רש"י ד"ה בחומרי שדרה וצ"ע. ועי' בתשובת אדמת הקדש חלק א"ח סי' ח:

לעזי רש"י

גרויינו"ן [גירנו"ן]. שפתי חיות.
אנמליו"ן [אינמיילולי"ר]. לעטוף.

מוסף רש"י

אכל ועמד. מיד קודם ששהה מעט (גיטין ע.). שמולחין הולד. כדי שיתקשה בשרו (יחזקאל טז ד). והחתל. לשון כריכה בבגדים (שם). שמלפפין. עוטפין, לשון מלבוש (ע"ז ה.) או: לשון גלגול (ב"מ עד.).
הדרן עלך מפנין

מוסף תוספות

א. וכי קודם תקנת עזרא לא היו מקיזין כל עיקר. ואומר ר"ת דקודם תקנת עזרא. תוס' כתובות ג. ד"ה שבתי דינין. ב. אלא כשהיו צריכין לשום דין היו יושבין בכל יום ויום, ועזרא תיקן שיהיו קבועין בב' וה' וכל הרוצה לדון יבא וידון, והיו יכולין להקיז בכל יום קודם תקנת עזרא כיון שלא היו קבועים. תוס' כתובות ג. ד"ה שבתי דינין. ג. בשעה שתים עשרה. תוס' הרא"ש. דהוי זוגות. ריטב"א. ד. [ו]לא הוה צ"ל ד' דהוא עשרים וארבעה. תוס' הרא"ש. ה. מאה ראשים. תוס' הרא"ש. ו. בחנם. תוס' הרא"ש. בהבלעה זו. רשב"א. ז. וכן הדין בתלמידים ש[ת]שש כחם יום אחד והם יגעים ועיפים ואינן יכולין להתעסק בגרסתן קורין יומא דשפמי כלומר יום שלא עלה בידם כלום כיום שמגלחין השפמות שלא עלה בידיו דבר. שיטה לפר"ן.

רבינו חננאל

פורסא דדמא כל תלתין יומין. פי' גבול הדם לבחורים כל שלשים יום. בין הפרקים, הגיע לחמישים שנה ימעט, יוציא משנים חדשים [או] ג' חדשים פעם אחת. עוד בין הפרקים, בא בימים יחזור ימעט משמשה חדשים לששה חדשים או משנה לשנה, וזה הפירוש קיבלנוהו מרבותינו קבלה. בתלתא קאי מאדים בזוזי. פי', בשתי שעות שהן זוגות יום שלישי שעה שמינית מאדים ושעה שתים ועשרים מאדים, שכך סידור הכוכבים חל"ם כצנ"ש בימים, נמצא יום אחד שעה ראשונה כוכב חמה, יום שני שעה ראשונה כוכב לבנה, יום ג' שעה ראשונה כוכב מאדים, יום ד' שעה ראשונה כוכב [כוכב], יום ה' שעה ראשונה כוכב צדק, יום ו' שעה ראשונה כוכב נוגה, יום ז' שעה ראשונה כוכב שבתי, וסידורם חל"ם כצנ"ש בימים, כצנ"ש חל"ם בלילות, וסידוריהן חנכ"ל שצ"ם. וכיון שביום ג' עומד מאדים בשעה שמינית והן זוגות ובשעה כ"ב והן זוגות חיישינן לסכנה. וכיוצא בזה בשיני ובחמישי, משום הכי חיישינן לסכנה כי מאדים הוא ממונה על הדם. ואקשינן עלה והא יום ו' הוא דמעלי שבתא דקאי מאדים בשעה ששית ובשעה עשרים והן זוגות, ואמרת פורסא דדמא חד בשבא וארבעה ומעלי שבתא, ולא מצאו לו פירוק. והשיב אע"פ שהוא כן כיון דדשו בה רבים להקיז ביום ששי שומר פתאים ה'. מאה רישי בזוזי מאה קרני בזוזא שפמי ולא כלום. פי' היה מנהג קצוב כי הספר מגלח מאה ראשי, כלומר מאה ראשי בני אדם נוטל שכרו זוז אחד, וכן (א' מדוגמא) [המשים] מאה קרן, כלומר מאה קרן של זכוכית

רבינו חננאל (המשך)

והוא ריבדא דכוסילתא נוטל בשכרו בק' קרן זוז אחד. אבל לתקן הזקן וליטול השפה ולתקנו לא היה מנהג ליקח האומן כלום, אלא אותן בני אדם שמגלח ראשם או עושה להן ריבדא דכוסילתא, נוטל שכרו כאשר אמרנו, מתקן זקנם ונוטל שפמם בחנם, וכן היה הדין. ויום שהיה האומן עושה השפמות לא היה נוטל שכר והיה הולך לביתו ריקם, ועל כן היה למשל כל מי שהיה יגע ולא [היה] עולה בידו (סבר) [שכר] היה קורא אותו יומא דשפמי. מיפגרי, תשש כוחם והוו מתחלשי יגעים ויעיפים ולא יכלו למיגרס כדכתיב וירדף דוד הוא וארבע מאות איש ויעמדו מאתים איש אשר פגרו מעבור את נחל הבשור, הוו אמרי יומא דשפמיא). וקושרין את הטיבור. ר' יוסי אומר אף חותכין את הטיבור. וכל צרכי מילה עושין בשבת. אמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה הלכה כרבי יוסי שחותכין בשבת טיבור תינוק אחד וכ"ש טיבור ב' תינוקות שבזה אפילו חכמים מודים שמחתך, מ"ט משום (דמתחזי) [דמנתחו] אהדדי. ואמר רב נחמן אמר רבה בר אבוה אמר רב כל האמור בפרשת תוכחה עושין לחיה בשבת שנאמר ומולדותיך ביום הולדת אותך מיכן שמיילדין לחיה בשבת. לא כרת שרך מיכן שחותכין את הטיבור בשבת, ובמים לא רוחצת למשעי מיכן שמרחיצין את הוולד בשבת, והחתל לא חתלת מיכן שמלפפין הולד בשבת. ואמרינן בתלמוד א"י ומחללין עליה את השבת, שמואל אמר עושין לה מדורה אפילו בתקופת תמוז. וקושרין את הטיבור, כהדא אמתיה דבר קפרא נפקא מיילדה בשבת, אתת ושאלת לר' ואמר לה אזלון ושאלון לחייתא. אמרה לן[י]ה ליכא חייא, אמר לה זילי עבידי כמנהגך. אמרה ליה ליכא מנהג, אמר לה איזיל חתיך כר' יוסי ביני מתניתא. וכל צרכי חיה עושין בשבת תני השליא הזאת בשבת עשירין טומנין אותה בשמן והעניים בתבן. ובחול אלו ואלו טומנין אותה בארץ, כדי ליתן ערבון לארץ. הדרך עלך מפנין

א) עיין בערוך ערך פגר.